

Проблеми та наслідки молодіжного безробіття

В статті розглянуто сучасні проблеми зайнятості та безробіття серед молоді на вітчизняному та світовому ринку праці. Вивчено найбільш очікувані соціально-економічні наслідки молодіжного безробіття для суспільства.

зайнятість та безробіття молоді, рівень молодіжного безробіття наслідки безробіття, регулювання зайнятості молоді

Проблема забезпечення зайнятості та працевлаштування молоді є однією з найактуальніших для суспільства. Сучасна економічна криза, яка супроводжується значним спадом виробництва, масштабними змінами на ринку праці, збільшенням рівня безробіття та загостренням проблем прихованого безробіття зумовила утворення досить великої соціальної спільноти – безробітної молоді. Саме молодь, через специфіку своїх вікових соціально-психологічних та кваліфікаційних особливостей виявилась найбільш невідповідною до сучасного складного стану на ринку праці, та однією з найбільш уразливих часток робочої сили. Зайнятість впливає не лише на матеріальний стан людини, а й визначає її психічне, моральне та соціальне положення, визначає місце людини у суспільстві та її майбутнє. Молодь як раз й є майбутнім будь-якого суспільства, тому молодіжне безробіття має найбільш складні та загрозливі наслідки для його подальшого розвитку. Особливої актуальності питання зайнятості молоді та молодіжного безробіття набувають у зв'язку з постіндустріальним розвитком суспільства та формуванням інформаційного суспільства, як нової історичної фази розвитку цивілізації.

Проблемам безробіття та зайнятості молоді були присвячені наукові праці І. Бондар, Е. Лібанової, Д. Богині, О. Онікієнка, Л. Ткаченко, О. Грішанової, Ю. Краснова, В. Савченко, В. Покришук, Л. Башук, І. Тимош та багатьох інших вчених.

У своїх роботах вони приділяють увагу проблемам зайнятості молоді, шляхам подолання молодіжного безробіття та перспективним напрямкам державного регулювання цих важливих процесів. Проте, не було приділено достатньої уваги

© Н.В. Куліш, 2011

наслідкам молодіжного безробіття та обґрунтуванню ролі освіти в забезпеченні зайнятості молоді.

Враховуючи вище викладене метою статті є аналіз проблеми безробіття молоді на сучасному вітчизняному та світовому ринку праці, вивчення наслідків молодіжного безробіття для суспільства, вивчення ролі освіти в забезпеченні високого рівня зайнятості молодіжної частки робочої сили.

Методологічною основою дослідження є системний підхід, метод наукової абстракції, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, економіко-статистичного аналізу.

Проблема молодіжного безробіття не є новою для України. Молодь весь час незалежного розвитку нашої молоді держави була однією з найбільш уразливих верств населення на ринку праці. Їй завжди важче ніж представникам дорослої робочої сили влаштуватися на роботу, а у випадку реорганізацій та економічних складнощів на виробництві вона першою потрапляє під скорочення. Проте з настанням останньої економічної кризи ця проблема сягнула невіданих досі розмірів. Так, у 2009 році рівень безробіття серед молоді віком від 15 до 34 років розрахований за методологією МОП

склав 12,3%, в той час як загальний рівень безробіття дорівнював лише 8,8% [2, с. 56]. Найбільш загрозливою є ситуація, що склалася в молодшій віковій групі, яка охоплює молодь у віці від 15 до 24 років. Рівень безробіття серед економічно активного населення цієї вікової групи складає 17,8%, в той час як у двох старших вікових групах молоді – від 25 до 29 років та від 30 до 34 років, цей показник складає лише 10,4% та 8,5% відповідно. Потрібно зауважити, що даний показник є найвищим показником не лише серед молодіжних вікових категорій, а й серед всіх вікових груп населення (табл. 1). Дана ситуація є цілком зрозумілою, оскільки саме молодь у віці від 15 до 24 років іноді має недостатній рівень професійної освіти, досить часто не має досвіду роботи, а, відповідно, стає найменш привабливою для роботодавців й незахищеною на ринку праці.

Таблиця 1 - Рівень безробіття за різними віковими групами населення в Україні у 2009 році

	Рівень безробіття, у відсотках		
	все населення відповідного віку	жінки	чоловіки
Все населення	8,8	7,3	10,3
у тому числі за віковими групами			
15-24 роки	17,8	15,1	19,8
25-29 років	10,4	9,8	10,9
30-34 роки	8,5	7,1	9,7
35-39 років	7,9	7,0	8,8
40-49 років	8,0	6,8	9,3
50-59 років	5,8	4,3	7,3
60-70 років	0,1	0,1	0,1
15-64 роки	9,1	7,5	10,5
працездатного віку	9,6	8,3	10,8
старше працездатного віку	0,1	0,1	0,1

Складено за даними: [2, с. 56-57]

При чому, як не дивно, рівень безробіття серед чоловіків є вищим у всіх вікових групах ніж серед жінок, й не лише серед молоді. З одного боку, це може бути пов'язано з меншою економічною активністю представниць прекрасної статті, які досить часто не мають значних кар'єрних амбіцій і цілком задовольняють свою потребу у самовиразі та самореалізації роллю домогосподарки. Проте, серед причин цього явища є і більша відповідальність жінок, які досить часто продовжують працювати навіть при значному погіршенні умов праці, зменшенні розмірів оплати праці, виникненні конфліктних ситуацій на роботі тому, що відчувають свою відповідальність за матеріальне забезпечення родини, за майбутнє своїх дітей та за батьків більше ніж чоловіки, у яких

почуття самоповаги найчастіше є більшим за зобов'язання перед близькими. Крім того, не потрібно забувати і про дещо більшу законодавчу захищеність жінок, особливо молодого віку. Так, згідно до КЗпП роботодавець не може скоротити вагітну жінку, або ту, що перебуває у декретній відпустці та у відпустці за доглядом за дитиною, або матерів-одиночок, яких нажалі останнім часом стає все більше.

Проблема молодіжного безробіття сьогодні постала дуже гостро не лише перед Україною, а і перед іншими країнами світу. Виключенням не є й найбільш розвинені держави (табл. 2).

Як бачимо, рівень безробіття наймолодшої вікової групи молоді (15-24 роки) у країнах Євросоюзу (19,8% в середньому для 27 країн) сьогодні навіть перевищує рівень безробіття серед аналогічної вікової групи в Україні (17,8%). У чотирьох країнах, таких як, Нідерланди (6,6%), Австрія (10,0), Данія (11,2), Німеччина (11,2%) показники є значно нижчими й ситуація може вважатися більш-менш благополучною. Ще в десяти країнах Євросоюзу рівень безробіття серед молоді у віці від 15 до 24 років коливається приблизно від 13% до 20%: Словенія (13,6%), Кіпр (13,8%), Мальта (14,4%), Болгарія (16,2%), Чеська Республіка (16,6%), Люксембург (17,2%), Сполучене Королівство (19,1%), Португалія (20,0%), Польща (20,6%) Румунія (20,8%). Фактично, ці держави

знаходяться по складності та необхідності вирішення цієї проблеми на одному рівні з нами, як би мовити «в одному човні». У всіх інших країнах Євросоюзу ситуація на цьому сегменті ринку праці є значно складнішою за вітчизняну й рівень молодіжного безробіття набагато перевищує 20%. Як не дивно, це не обов'язково постсоціалістичні країни, такі як Угорщина (26,5%), Словенія (27,3%) та пострадянські: Естонія (27,5), Литва (29,2%), Латвія (33,6%), це й одні з найбільш розвинених та завжди благополучних країн старого світу, такі як: Фінляндія (21,5%), Бельгія (21,9%), Франція (22,6%), Ірландія (24,2%), Швеція (25,0%), Італія (25,4%), Греція (25,8) та Іспанія, де рівень безробіття серед молоді взагалі склав 37,8% [2, с. 171].

Таблиця 2 - Рівень безробіття населення у віці 15-24 років в Україні та країнах Європейського Союзу за статтю [2, 171]

(у відсотках до економічно активного населення відповідного віку)

	2000	2005	2007	2008	2009
Все населення					
Україна	24,2	14,9	12,5	13,3	17,8
Євросоюз (27 країн)	18,3	18,6	15,5	15,5	19,8
Австрія	6,3	10,3	8,7	8,0	10,0
Бельгія	15,2	21,5	18,8	18,0	21,9
Болгарія	33,3	22,3	15,1	12,7	16,2
Греція	29,2	26,0	22,9	22,1	25,8
Данія	6,7	8,6	7,9	7,6	11,2
Естонія	23,5	15,9	10,0	12,0	27,5
Ірландія	6,5	8,6	9,1	12,7	24,2
Іспанія	25,3	19,7	18,2	24,6	37,8
Італія	31,5	24,0	20,3	21,3	25,4
Кіпр	10,2	13,9	10,2	9,0	13,8
Латвія	21,3	13,6	10,7	13,1	33,6
Литва	28,6	15,7	8,2	13,4	29,2
Люксембург	6,4	13,7	15,2	17,9	17,2
Мальта	11,8	16,8	13,9	12,2	14,4
Нідерланди	5,3	8,2	5,9	5,3	6,6
Німеччина	8,5	15,5	11,9	10,5	11,2
Польща	35,7	36,9	21,7	17,3	20,6
Португалія	8,2	16,1	16,6	16,4	20,0
Румунія	17,8	20,2	20,1	18,6	20,8
Словаччина	36,9	30,1	20,3	19,0	27,3
Словенія	16,4	15,9	10,1	10,4	13,6
Сполучене Королівство	12,0	12,8	14,3	15,0	19,1
Угорщина	12,3	19,4	18,0	19,9	26,5
Фінляндія	28,4	20,1	16,5	16,5	21,5
Франція	20,6	20,3	18,9	18,3	22,6
Чеська Республіка	17,0	19,2	10,7	9,9	16,6
Швеція	9,5	22,8	19,3	20,2	25,0

Суттєве погіршення ситуації на молодіжному ринку праці в усіх перерахованих вище країнах, як і в Україні відбулося у 2009 році, тобто є одним з наслідків загальносвітової фінансово-економічної кризи. У деяких країнах Євросоюзу, таких як

Естонія, Латвія, Литва та Ірландія рівень молодіжного безробіття у 2009 році зріс у двічі або навіть більше порівняно до аналогічного показника 2008 року [2, с. 171].

Соціально-економічні наслідки молодіжного безробіття є більш складними та глибокими, ніж у безробіття дорослого населення. Зазвичай, розглядаючи наслідки безробіття у першу чергу всі звертають увагу на економічний бік цієї проблеми. Дійсно, наслідком безробіття є не випущена продукція, а, відповідно, зменшення середньодушового реального ВВП та зниження рівня життя населення. Але, крім економічних, безробіття має дуже суттєві негативні соціальні наслідки. Тривале безробіття призводить до втрати самоповаги, кваліфікації, розладів у родині, збільшення злочинності в країні та можливості соціальних заворушень.

За даними одного з досліджень, проведеного американськими вченими, збільшення безробіття на 1%, за умови збереження його протягом 6 років, призводить у США до зростання загальної смертності на 2%, кількості самогубств на 4,1%, кількості вбивств на 5,7%, збільшення числа ув'язнених на 4%, збільшення кількості психічно хворих на 4% [4, с. 4]. Зрозуміло, що аналогічні наслідки спостерігатимуться і в інших країнах світу, зокрема й в Україні. Але молодіжне безробіття супроводжується ще більш вагомими негативними наслідками.

Молодь є однією з більш нестійких та уразливих категорій населення. Представники наймолодшої вікової групи молоді знаходяться у тому віці, коли людина є фізично, психічно, морально та соціально не зовсім сформованою, тому саме вони стикнувшись з досить вагомими життєвими складнощами, за відсутності можливості забезпечити собі гідний рівень життя за допомогою офіційного заробітку досить швидко звертаються до незаконних й дуже легких способів отримання грошей. Саме молодь є найбільш нестійкою часткою безробітного населення, що в першу чергу звертається до кримінальних способів заробітку. Найбільше занепокоєння повинна викликати просто величезна частка безробітної молоді серед 15-24 річних громадян, які є реальними кандидатами потрапити до лав злочинного світу. На жаль, це побоювання не можна вважати безпідставним, оскільки ми всі чудово пам'ятаємо, як на початку 90-х років минулого століття це вже мало місце, коли у наслідок економічного занепаду, величезного рівня молодіжного безробіття та неможливості суспільно корисною працею отримати гроші для нормального життя значна частка юнаків стала на цей хибний шлях.

Молодіжне безробіття призводить не лише до збільшення злочинності, психічних розладів, самогубства, а й до втрати молоддю взагалі віри у життя, суспільство та справедливість. Така зневіра молоді у канонах суспільства є згубною для нашого майбутнього, оскільки саме молодь і визначає це майбутнє.

Одним з наслідків молодіжного безробіття може бути погіршення і без того складної демографічної ситуації в нашому суспільстві. Оскільки, саме молодь – це та категорія населення, що перебуває у репродуктивному віці, яка мріє про створення сім'ї та продовження роду. Але виконання цих звичайних людських функцій є можливим лише за умови гідного рівня життя молодої людини та впевненості у майбутньому, що прямо й безпосередньо залежить від наявності у неї роботи.

Психологи виділяють декілька фаз розвитку специфічних стресових ситуацій при втраті роботи:

1. Фаза стану невизначеності та шоку. Людину охоплюють дуже важкі переживання, особливо, якщо робота втрачена зовсім несподівано. Дуже часто на підставі цих переживань виникають серйозні хвороби або трапляються нещасні випадки.

2. Фаза настання суб'єктивного полегшення і психологічної адаптації до ситуації. Через декілька тижнів після втрати роботи і протягом перших трьох-чотирьох місяців, особливо за умов наявності певних грошових збережень, людина починає відчувати радість і задоволення життям, оскільки в неї з'являється можливість відпочити,

виспатися та вільний час для особистих справ. Це викликає поліпшення здоров'я та настрою, що стимулює більш активні пошуки роботи.

3. Фаза загострення психологічного стану. Наступає після півроку вимушеної бездіяльності. У зв'язку з погіршенням фінансового, психологічного, соціального стану людину охоплює розпач. Дуже звужується коло спілкування, руйнуються життєві цілі та звички.

4. Фаза безпорадності та примирення з ситуацією. В наслідок постійних невдач у пошуках роботи у людини виникає апатія, розчарування та втрата надії. Безробітна особа припиняє пошуки роботи, зникає до стану бездіяльності та перестає бути часткою робочої сили [5, с. 4]

На думку працівників Луганського центру профорієнтації громадян, як раз після шести місяців пошуку роботи починається найнебезпечніша фаза безробіття. Для фази характерні ознаки деструктивних змін особистості, а надалі — безпорадності і примирення з ситуацією. Людина починає звикати до бездіяльності, втрачає професіоналізм і здобуті навички [1].

Але, на нашу думку, сьогодні найбільші негативні наслідки можуть мати не лише третя та четверта фази стресових ситуацій, що наступають внаслідок безробіття, а й перша. Оскільки до неї включається не лише безпосередня втрата робочого місця, а й очікування працюючою людиною можливості такого розвитку подій. Найбільші негативні наслідки викликає не саме звільнення, а його очікування, тривалий період невпевненості у власній долі. Як відомо «очікування смерті, гірше за саму смерть». Людина постійно перебуває у напруженому депресивному стані, що неминуче позначається і на її фізичному та психічному здоров'ї, та, як наслідок, на продуктивності праці.

Україна зараз перебуває у стані глибокої економічної кризи, яка характеризується значним зниженням рівня життя, занепадом вітчизняного виробництва, яке перед цим лише почало виходити зі стану економічної коми, що по новій призвело до збільшення рівня безробіття в країні. Так, якщо у період з 2000 по 2008 рік мало місце значне скорочення рівня безробіття економічно активного населення, з 14,9% до 8,0 % відповідно, тобто майже у двічі. То, у 2009 році мало місце суттєве збільшення цього показника й у 2010 році покращення ситуації не відбулося. Як відомо, під час економічних депресій, загроза втратити роботу, у першу чергу, постає перед найбільш незахищеними та вразливими верствами населення, такими як молодь, жінки, інваліди. Тому, зараз дуже багато молодих працівників постійно перебувають у небезпечному стані «очікування звільнення».

Особливо відчутною ця проблема стала сьогодні в галузі освіти, де негативний вплив економічної кризи посилюється наявністю демографічної. Починаючи з 1990 по 2000 рік українське суспільство переживало глибоку економічну та соціальну кризу. Відповідно, населення країни не відчувало впевненості у майбутньому, що проявилось, у тому числі, і зниженням народжуваності. Так кількість народжених за цей період скоротилась з 657,2 тис. осіб у 1990 р. до 376,4 тис. осіб у 2001 р [6]. Й лише починаючи з 2002 року спостерігається деяке покращення ситуації та поступове підвищення даного показника. Діти, що були народжені у той важкий період переважно більшістю вже увійшли у склад молоді й почали отримувати професійну освіту. Але, якщо останнє десятиріччя двадцятого століття характеризувалося загрозливим зменшенням кількості народжених, то сучасний період, вже характеризується значним зменшенням чисельності учнів старших класів та студентської молоді. Як наслідок, маємо суттєве зменшення навантаження для вчителів старших класів загальноосвітніх шкіл та викладачів вищих навчальних закладів (ВНЗ). Й, не важко спрогнозувати, що у найближчі роки відбудеться загострення цієї ситуації. Тому більшість молодих працівників галузі освіти перебуває зараз як раз у тому самому загрозливому непевному становищі відносно свого майбутнього та роботи. Що,

звичайно, не кращім чином, відображується на якості освітніх послуг. Відповідно, якщо реально оцінювати майбутнє, то побоювання більшості з них не є марними, оскільки саме ця частка викладацького складу має найбільший шанс у найближчий час залишитися без роботи. Але чи може дозволити собі це наше суспільство?

По-перше, як наслідок, воно отримує значне збільшення рівня молодіжного безробіття, яке і так вже не можна назвати низьким, й його збільшення призведе до виникнення небезпечної загрозової ситуації в країні. А, по-друге, ми знову втратимо освічений, висококваліфікований людській капітал, як це вже відбулося на початку 90-х років. Коли у зв'язку зі зменшенням кількості студентів, постійними невиплатами заробітної плати у сфері освіти та через значні звільнення велика частка професорсько-викладацького складу залишилась без роботи. Вони вимушені були шукати роботу в інших країнах, в інших, набагато менш престижних й не потребуючих такого високого рівня освіти сферах зайнятості (торговці на ринку, водії таксі, будівельники тощо). Або взагалі потрапили до кримінальних та маргінальних верств суспільства. Така ситуація спостерігалася в освіті до кінця ХХ сторіччя. У цей нелегкий для країни час до навчальних закладів на роботу прийшли нові, молоді працівники – вчорашні випускники. Які фанатично люблять свою справу, а тому не зважаючи ні на мізерну заробітну платню, ні на постійні її затримки у той час вони віддано працювали за обраною професією й постійно накопичували знання та удосконалювалися. Зараз, це вже дуже висококваліфіковані кадри, які пропрацювали в системі освіти 5, 10, 15 років. На розвиток яких останнім часом суспільством було виділено величезну кількість грошей. Й тепер над ними загрозово навис «дамоклів меч» звільнення. Суспільство не може дозволити собі знову повторити помилку 90-х років минулого сторіччя й припуститися втрати цих висококваліфікованих спеціалістів. Україною вже втрачена величезна частка інтелектуального капіталу, який давно працює на користь інших держав світу. Повторення цієї помилки та втрата ще значної частки інтелектуальної еліти поставить під загрозу взагалі можливість досягнення Україною найближчим часом стану сучасного постіндустріального інформаційного суспільства, в якому освіта стає чи не найголовнішою характерною рисою.

Освіта, а особливо її якість, взагалі зараз постає окремим наріжним каменем сучасного розвитку та майбутнього стану нашого суспільства. Низький рівень життя та проблеми працевлаштування заставляють молодь при розгляді проблеми «навчання або працевлаштування» надавати перевагу останньому. В зв'язку з чим дуже часто навчання в вищих навчальних закладах різного рівня акредитації має цілком формальний характер, коли студент має на меті лише отримання диплому. Весь час, така молода людина присвячує роботі, оскільки боїться втратити її, при цьому не відвідує занять, не виконує програму і вирішує питання здачі іспитів та заліків за допомогою методів хабарництва. Останнім часом, урядовці, вчені та роботодавці все більше відмічають зниження рівня освіти, погане оволодіння знаннями та невідповідність кваліфікації молодих працівників вимогам часу. Але, причину цієї проблеми також потрібно шукати у молодіжному безробітті.

По-перше, невпевненість молодої людини у майбутньому, заставляє її надавати перевагу роботі, а не навчанню. Тому, якщо юнаку чи дівчині під час навчання вдалося найти непогане робоче місце вони намагаються його не втратити, чудово розуміючи, що наступного разу їм може так не пощастити.

По-друге, спілкуючись з представниками молодіжної ланки суспільства, які вже закінчили своє навчання, сучасні та майбутні студенти дізнаються, що більшості з них наявність диплому, а часто-густо і диплому «з відзнакою» не допомогла у пошуках роботи.

Саме тому, у молоді з'являється зневажливе ставлення до навчання, так як молодь не бачить сенсу витратити час й зусилля на отримання освіти на належному рівні. А враховуючи сучасну швидкість розвитку суспільства, а зокрема економіки і виробництва, швидкість з якою вчорашні знання стають застарілими, таке халатне

відношення молоді до отримання освіти ще більш ускладнює і без того непросту ситуацію з її працевлаштуванням та відсовує нас від мети досягнення стану інформаційного суспільства.

Проведений аналіз сучасних особливостей питання молодіжного безробіття дозволяє зробити висновок, що молодіжне безробіття має величезні негативні наслідки для суспільства, а саме призведе до зниження рівня життя населення, погіршення криміногенної обстановки, збільшення злочинного та тіньового сектору економіки, погіршення демографічної ситуації та зниження рівня освіченості і інтелектуального розвитку, що на етапі розбудови в Україні інформаційного суспільства є неприпустимим.

Молодіжне безробіття сьогодні є не лише проблемою України, а досягло рівня загальносвітової, й потребує негайного вирішення як в нас, так і в інших країнах. Тому, для його подолання потрібно вивчати як вдалий так і негативний досвід інших країн, необхідно впроваджувати сумісні зусилля з боку урядів всіх країн та міжнародних організацій. Негативні наслідки такої складної ситуації на загальносвітовому молодіжному ринку праці за умови не вирішення ситуації в повному обсязі зараз навіть важко передбачити.

Список літератури

1. Волкова О. В. Ринок праці [навчальний посібник]. - К.: Центр учбової літератури, 2007 – С.624 (електронний ресурс) http://pidruchniki.com.ua/19991130/ekonomika/rinok_pratsi_-_volkova_ov
2. Економічна активність населення України 2009. Стат.збірник./ Державний комітет статистики України: Відповідальна за випуск І.В. Сенік. – Київ.:2010. – 205 с.
3. Економічна активність населення Кіровоградської області у 2009 році. Статистичний збірник. За ред. Л.Б. Дівель. – Кіровоград.: Головне управління статистики, 2010. – 104 с.
4. Молодь в сфері зайнятості населення / Тимош І.М.; Терноп. академія нар. госп-ва. – Тернопіль, 1996.– 14 с. – бібліогр.
5. Покришук В., Башук Л. Особливості впливу довготривалого безробіття на психологічний стан молоді людини. Україна: аспекти праці. – 2008. – №7. – С. 3-6.
6. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Н.Кулиш

Проблеми и последствия молодежной безработицы

В статье рассмотрены актуальные современные проблемы безработицы и занятости среди молодежи на отечественном и мировом рынке труда. Изучены наиболее ожидаемые социально-экономические последствия молодежной безработицы для общества.

N. Kulish

Problems and consequences of youth unemployment

The actual problems of employment and unemployment on the domestic and world labour market are considered in the article. The most expected social and economic consequences of youth unemployment for society are studied.

Одержано 15.03.11